

**BAKÜ EL YAZMALARİ ENSTİTÜSÜ'NDEKİ
TÜRKÇE EL YAZMALARİ-I
(HALK EDEBİYATI NUMUNELERİ)**

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Nuri ÇİNARCI*

ÖZ: Edebiyat ve kültür tarihimiz ile ilgili ilk elden bilgi edinilen kaynak niteliğindeki el yazmaları, günlük hayatta çeşitli alanlara aktarmış oldukları farklı verilerle büyük katkı sağlar. Kütüphanelerin tozlu raflarında kuşaktan kuşağa kültür taşıma misyonunu üstlenmiş olan bu eserler kimi zaman din, kimi zaman tarih, kimi zaman ise edebiyat gibi neredeyse insanlıkla yaşıt olan bilim dalları ile ilgili araştırma yapacak kişiler için vazgeçilmez değerdedir. Ancak edebî eser niteliği taşıyan yazmalar sadece toplumların kültürel birikimleriyle ilgili değil aynı zamanda ulusal kimliklerini oluşturan dilleri hakkında da bilgi verir. Bu açıdan tanıtımını yaptığımız Bakü El Yazmaları Enstitüsü'ndeki Türkçe yazmaların en önemli özelliği Türk dilinin tarihsel gelişim sürecinde ayrıldığı Doğu ve Batı Türkçelerinin (Çağatay, Azeri ve Osmanlı sahası Türkçeleri) dil hususiyetlerini içeren metinlere sahip olmalarıdır.

Yazmaların önemli bir kısmı içerik bakımından genellikle dinî motiflerle süslenmiş ve ders vermeyi amaçlayan hikâyelerden oluşmaktadır. Şekil bakımından ise hem manzum hem de mensur eserlerden meydana gelmektedir. Bakü El Yazmaları Enstitüsü'ndeki Türkçe yazmalar ile ilgili yapılan bu çalışmanın ilkinde sadece halk edebiyatı ürünleri tanıtılmıştır. Yazmalar tanıtılırken aynı olan eserlerden sadece bir tanesi hakkında bilgi verilmiş diğerlerinin ise sadece kayıt numaraları dipnot halinde verilmiştir. Yazmaların birebir görülmesiyle oluşturulan bu çalışmada Türkçe yazmaların bir dökümü yapılmış ve künyeleri ile ilgili bilgi verilerek genel bir değerlendirme yoluna gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe yazmalar, Bakü El Yazmaları Enstitüsü, halk hikâyeleri, dinî motifler

* İğdır Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., mehmetnuriedb@gmail.com

Turkish Manuscripts Held in Manuscript Institute of Baku (Products of Folk Literature)

ABSTRACT: Manuscripts, which bare the role of firsthand source to obtain data pertaining to our literary and cultural history, contribute considerable assistance by the different data they are transferring to various fields in daily life. On the dusty shelves of the libraries, these works, which undertake the mission of transmitting culture from one generation to another, have indispensable value for those who are eager to carry out research on the branch of science/instructions such as religion, history or philosophy all of which are virtually of the same age with humanity. Yet, manuscripts which have the value of a literary work not only ensure cultural accumulation of societies, but also they do provide information on societies' languages and forming their identities. In this respect, one of the significant characteristics of the manuscripts deal with is that they include texts having the language peculiarities of Eastern and Western Turkish(Cagatay, Azeri,Ottoman Turkish) which were ramified in the historical process of Turkish language. Manuscripts are made up of various folk tales, which take place in the era of venerated the Prophet and Ali, generally embellished with religious motifs. In terms of formal features, they are made up of works both in verse and in prose. In the first part of this study,which is carried out about the Turkish Manuscripts that are in Baku Manuscript Institution, only the works of folk literature are introduced. In this study,an inventory of the Turkish Manuscripts in the library is prepared and data of their identity are given; therefore,it is embarked on a method to render a general assessment of the manuscripts.

Key Words: Turkish manuscripts, Baku Manuscripts İnstitution, folk tale, religious motifs

GİRİŞ

Kültür tarihimizde nüfuz bulmuş olaylar ile ilgili birer tarihi vesika niteliği taşıyan el yazmaları tıptan hukuka, dinden tarihe, matematikten astronomiye kadar birçok bilim dalına ciddi katkılar sağlar. Ancak dil ve edebiyat ile ilgili el yazmaları, kaleme alındıkları toplumların hem örf, gelenek ve göreneklerin oluşturduğu toplumsal değerleri hem de o toplumun konuştuğu dilin tarihsel süreçte ne tür aşamalar kat ettiğini yansıtır. Başta ülkemiz olmak üzere bugün bir yandan İran, Irak Afganistan ve Hindistan gibi Müslüman coğrafyaya mensup ülkelerde bir yandan da Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya gibi bir dönem Osmanlı kültürünün etkin bir şekilde yaşandığı Batı kültürüne sahip bölgelerde bulunan Türk diline ait el yazmaları büyük bir yekûn teşkil etmektedir.

Bakü El Yazmaları Enstitüsü'ne ait Türkçe el yazmaları¹ katalogunu hazırladığımız bu çalışmanın ilkinde sadece halk edebiyatı sahasına giren numunelere yer verilmiştir. Halk edebiyatı deyince, önce hatıra gelen, ilk çağlarda söyleyeni bilinmeyen efsaneleşmiş eski destanlar, atasözleri, hikâyeler, masallar, bilmeceler, tekerlemeler, türküler, maniler, ağıtlar ve ilahilerle, karagöz ve ortaoyunu gibi halk temsilidir (Levend 1998: 35). Enstitüde yer alan yazmaların çoğu da halk hikâyesi niteliği taşımakta ve yazılış tarihi itibarıyla de farklı dönemlere aidiyet göstermektedir. Yazmaların en belirgin özelliği ise belirli bir dönem halk arasında sözlü kültür içerisinde yaşamış ve kuşaktan kuşağa aktarıldıktan sonra bir müellif ya da müstensih tarafından yazıya geçirilmiş olmalarıdır. Bu şekilde düşünmemizi sağlayan bu hikâyelerin önemli bir kısmının şu anda bile Anadolu'da sözlü kültür içerisinde hâlâ anlatılıyor olmalarıdır. Nitekim halk hikâyelerinin birçoğu da toplumda gerçekten yaşanmış ve sözlü kültürden yazılı kültüre geçirilmiş eserlerdir. Pertev Naili Boratav bu hususla ilgili şu görüşlere yer vermiştir:

“En açık fikirli ve hatta hikâyelerin tekevvünü hakkında bizim yaptığımız izahlara yakın izahlara varacak kadar sanatlarının mevzularıyla alâkalı âşıkların, hikâyelerin mevzuları hakkındaki fikirleri şudur: Bu vakalar hakikaten olmuş şeylerdir. Bunların içindeki fantastik unsurlar, bugün için mümkün olmasa bile, eski zamanlarda vâki olması icap eden tabiatüstü hâdiselerdir.” (Boratav 1988: 38).

El Yazmaları içerisindeki hikâyeler hacim bakımından büyük bir yekûn teşkil etmemektedir. Hem manzum hem de mensur şekilde kaleme alınmış hikâyelerin bir kısmının varak sayısı bir veya ikidir. Küçük hacimli bu hikâyeler farklı adlar altında hikâye mecmualarında bir araya getirilmiştir. Muhtemelen bu hikâyelerden bazılarının müstensihleri de aynı kişidir. Çünkü müstensihin ismi her hikâyenin sonunda değil hikâyelerin bir araya getirildiği kitabın sonunda yer almaktadır. Nitekim hikâyelerin yazı çeşitlerinin de aynı olması müstensihin aynı kişi olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Ancak buna mukabil varak sayısı fazla olan ve tek bir kitaptan meydana gelen hikâyeler de mevcuttur. Çalışmada her ne kadar küçük hacimli yazmalar kendi isimleriyle zikredilmişse de aslında bunlar birçok hikâyenin bulunduğu tek bir kitabın varakları arasında yer

¹ Bakü El Yazmaları Enstitüsü'nün tarihçesi ve kütüphane ile ilgili genel bilgiler için Habil Nazlıgöl'ün “Bakü El Yazmalar Enstitüsü ve Mevcut Bazı Yazmalardan Seçme Bibliyografya” makalesinden istifade edilebilir. (Habil Nazlıgöl, (1999), “Bakü El Yazmalar Enstitüsü ve Mevcut Bazı Yazmalardan Seçme Bibliyografya” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, s. 239-251.)

almaktadır. Bu nedenle bazı yazmaların kayıt numaralarının, satır sayılarının, istinsah tarihlerinin ve yazı çeşitlerinin benzer olması bundan kaynaklanmaktadır.

El Yazmaları Enstitüsündeki halk hikâyeleri, muhteva bakımından İslam dininin çeşitli inanış, anlayış ve uygulamalarını anlatmaya çalışmaktadır. Hikâyelerin çoğunda müellifin esas amacı insanların çeşitli olaylardan ders almalarını sağlamaya yöneliktir. Halk edebiyatında kıssadan hisse çıkarma şeklinde tarif edilen bu tarzın temel gayesi insanların çeşitli musibetlerden aldıkları derslerle yaşantılarına yön vermelerini sağlamaktır. Hikâyelerde ele alınan olayların çoğu Hazreti Peygamber ve Hazreti Ali dönemlerinde geçmektedir. Hazreti Peygamber ve Hazreti Ali ile ilgili mucizelerin, kahramanlıkların kimi zamansa övgülerin anlatıldığı bu hikâyelerde dinî karakterlere kutsallık atfedildiği açıkça görülür. Bunun dışında çeşitli peygamberlerin (Hz. İsa, Hz. İsmail, Hz. Musa, Hz. Süleyman gibi) ve Hazreti Peygamber döneminde yaşamış önemli şahsiyetlerin (Hz. Hamza, Hz. Fatıma gibi) başlarından geçen çeşitli hadiseleri anlatan hikâyeler de mevcuttur. Hikâyet-i Deve, Hikâyet-i Güvercin gibi bazı hikâyelerde ise fabl tarzı dediğimiz hayvanların kişileştirilerek konuşturulması ve bu yolla ders verilmesini amaçlayan anlatım söz konusudur. Hikâyeler içerdikleri konular bakımından ise şu şekilde tasnif edilebilir:

a) Dinî içerikli ya da dinî motiflerle süslenmiş halk hikâyeleri. (Hikâyet-i Hatem-i Tai, Haver-name, gibi)

b) Milli kimliğe sahip sadece Türk edebiyatına özgü halk hikâyeleri. (Koroğlu Destanı, Hikâyet-i Kerem, gibi)

c) Konu itibarıyla temellerini mitolojik devirlerden almış ancak İslamiyet'ten sonra dinî etkilerin görüldüğü halk hikâyeleri. (Bahtiyar-name, Kahraman-name, gibi)

El Yazmaları Enstitüsündeki Türkçe yazmalar yazıldıkları dil bakımından oldukça zengin bir karaktere sahiptir. Yazmalarda Doğu Türkçesi olarak adlandırdığımız Çağatay Türkçesi ile Batı Türkçesinin kolları olan Osmanlı ve Azeri Türkçeleriyle yazılmış eserlere de rastlamak mümkündür. Örneğin şu metinlerde Azeri Türkçesi özelliklerini görmek mümkündür:

Kazâdan birgün ol 'İsa Nebî çün
Çihup seyrân iderken deşt-i Hâmûn'î

(Kelle-nâme)

İşid **imdi** Fâtıma ahvâlini
 Ki Resûlden sonra ol hem-hâlini
 (Vefât-ı Fâtıma)

Osmanlı Türkçesiyle yazılmış eserler de mevcuttur.

Hikâyet eylerim bir tâze destân
 Mu'attar bûy çün bûy-ı gülistân
 (Seyfü'l-mülûk Hikâyesi)

Bir gün ol Şiblî-i 'alî-mertebe
 Gördü bir oğlan giderdi mektebe
 (Kitâb-ı Şeyh Şiblî)

Bazen de Çağatay Türkçesiyle yazılmış eserlere rast gelinir:

Geling köngül kulağıyla işiding
 Açung közüngüzi bir dem işiding
 (Hikâyet-i Muhammed Hanefi)

Bir hikâyet eylerim ol 'Alîden
 Tengrinün aslanı şâh-ı veliden
 (Hikâyet-i Ceng-i 'Alî)

Bakü El Yazmaları Enstitüsü'ndeki² Türkçe el yazmalarını tanıtan bu katalog çalışmasında, birden fazla yazma nüshası olan eserlerin sadece bir nüshası tanıtıldı. Geriye kalan nüshaların ise dipnotta enstitüdeki kayıt numaraları verildi. Katalogda isimlerini zikrettiğimiz yazmaların dışında başka Türkçe yazmalar da mevcuttur. Ancak bunların dökümleri hacimli olduğundan geriye kalan yazmaların isimlerini ve kütüphanedeki numaralarını benzer kayda sahip yazmaların dipnotlarında verdik.

Ahsenü'l-Hadis (No: A-1009/1456): Hazreti Ali'nin mucizeleriyle birlikte Hazreti Peygamber'in hadislerinden de bahseden bir eserdir. Vaiz Şirvani tarafından mensur olarak kaleme alınmıştır. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 99 varak, muhtelif satırlar ve 10x16 cm ebadındadır.

² Bakü El Yazmaları Enstitü'sünde, Türkçe el yazmaları ile birlikte Fars ve Arap el yazmaları da mevcuttur. Yazmaların ciltlenmesi tamir ve tasnif edilmesi işlemleriyle de ilgilenen kütüphane yetkilileri talep ettiğiniz el yazmasının isim ve numarasını bildirmek suretiyle çok kısa zamanda ilgili yazmanın kopyasını tarafımıza cd olarak vermektedirler.

Başı: Câbir ibn 'Abdu'llah Ensâri'den rivayetdir ki Cenâb-ı Peygamber (s.a) buyurdu.

Sonu: Tâ Hudâvend-i 'âlem anı restgâr eylesün. Dünyâ vü âhretde yoldaş olsun.

Ahvâlât-ı Ba'irü'l 'Alâm (No: C-285/9238): Hicri 1300'de (1882-1883) istinsah edilen eser mensur olarak kaleme alınmıştır. Müstensihi belli değildir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 9 varak, muhtelif satırlar ve 11,5x27,5 cm ebadındadır.

Başı: Ebu'l-Hasan 'Askerî'nin kitâblarında Ebu'l-Sa'îd Hazerî'den rivâyetdir.

Sonu: Her vakt in meclis hande mî şevved. İltimâs-ı duâ' dârem ve's-selâm.

Ahvâlât-ı Kıyâmet (No: S-286/9232): Cehennem'in çeşitli tasvirlerine yer vererek insanoğlunun ders almasını sağlamaya çalışan halk hikâyesidir. Müstensihi ve istinsah tarihi belli olmayan eser masnum ve mensur olarak yazılmıştır. Nestalik hatla yazılan eser 15 varak, muhtelif satırlar ve 12x27,5 cm ebadındadır.

Başı: Hadîsdür çemen-ârâ-yı bâğ-ı 'ismetden

Nasîh bülbül gül-i büte 'alâmetden

Sonu: Behişt-i 'anber-siriştdе karâr ü ârâm dutalar. Allahumme'r-zuknâ.

Ahvâl-i Büt-Perest (No: B-7517/8940): Hazreti Ali ve Hazreti Abbas ile ilgili olayların anlatıldığı halk hikâyesidir. Müstensihi ve istinsah tarihi belli olmayan eser mensurdur. Nestalik hatla yazılan eser 7^a-8^a varaklar arasında, 13 satır ve 17,5x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Bir niçe nefer büt-perestlerden var idi ki her birisi pehlevân ü şecâ'atlıydılar.

Sonu: Bir şîr ağacın dibinde durmuş idi. Her ne kadar duâ' okudum gitmedi.

Âverden-i Hazreti 'Alî Ehl-i Beyt-râ Ez-Mekke Be-Medîne (No: A-617/1063): Hazreti Peygamber'in Medîne'ye hicretinden sonra Hazreti Ali ve Ehl-i Beytin de Medîne'ye gidişini anlatan bir eserdir.

Manzum olarak yazılan eser Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilen eserin cildi yoktur. Nestalik hatla yazılan eser 50^b-66^a varakları arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Baş: Hak Te 'âlâ'dır hudâvend-i cihân

Hüküm anındır âşikâr ü nihân

Sonu: Ohyanı dinleyeni yazanı

Rahmetinle yârlığagıl yâ Ganî

Bahtiyâr-nâme³ (No: B-4901/6526): Sasaniler döneminde Pehlevi diliyle kaleme alınmış daha sonraları ise Arapça ve Farsçaya da çevrilmiş edebî eserin Türkçe varyantıdır. Manzum ve mensur olarak yazılmış eser Hicri 1293'te (1876-1877) Nasib ibn 'Ali tarafından istinsah edilmiştir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 1^b-46^b varaklar arasında, 14-15 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Baş: Ammâ râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr muhaddisân-ı rüzgâr
şöyle rivâyet itmişler.

Sonu: Bunu yazdım yadigâr olmak için

Ohuyanlar bir duâ' kılmak için

Baykuş-nâme⁴ (No: B-4839/6464): Edebiyatımızda genellikle kötü olayların habercisi olarak anılan baykuşla Hazreti Süleyman arasında geçen olayları konu edinen bir yapıttır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan eserin cildi yoktur. Eser manzum olarak kaleme alınmıştır. Nestalik hat ile yazılan eser 22^b-35^b varaklar arasında, 15 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Baş: Ol Süleymân en-nebî şer'ü'z-zamân

Olmuş idi 'âleme hükmi revân

Sonu: İsterim senden şefâ'at yâ Nebî

Mahv idesin ahrette 'isyânımı

³ Bahtiyâr-nâme'nin diğer bir nüshası da M-12/10545'da kayıtlıdır.

⁴ Baykuş-nâme'nin diğer nüshaları: B-777/2396, B-4426/24145, S-22/8976, A-617/1063, B-3475/5100, B-5239/6864, B-6642/8267, B-6835/8461, B-469/2087, B-7445/11107.

Büt-Perest⁵ (No: B-7517/11179): Bir putperestin Hazreti Peygamber'in mucizelerini gördükten sonra Müslüman oluşunu anlatan ve hem manzum hem de mensur parçalar içeren bir eserdir. Nestalik hatla yazılan eser 3^b-4^b varaklar arasında, 12-14 satır ve 17,5x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Hindistân'da bir şahıs vardı ki büt-perestdi.

Sonu: İn her dü eger hiç müyesser ne-şevd

Evkât me-kun zâyi' vü tenhâ be-nişîn⁶

Ceng-nâme-i 'Ali⁷ (No: B-4426/24145): Hazreti Ali'nin Hayber Kalesi'nin fethindeki kahramanlıklarını anlatan mesnevi şeklinde yazılmış bir eserdir. Hicri 1292'de (1875-1876) istinsah edilmiştir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 22^b-28^b varaklar arasında, 10-12 satır ve 17x22 cm ebadındadır.

Başı: Bir hikâyet söylerim ol 'Ali'den

Tengrining aslanı şâh-ı veliden

Sonu: Tamâm şud hazâ kitâb-ı Ceng-nâme.

Dağ Yunis⁸ (No: B-4458/6083): Tanrılık iddiasında bulunan Dağ Yunis adlı bir karakter ile ilgili anlatılan efsanevi-dinî eserdir. Hacı Kerim Efendi tarafından 1320'de (1902-1903) manzum olarak kaleme alınmıştır. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 25^b-30^b varaklar arasında, 11 satır ve 17,5x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Hamd-ı bî-had hem senâ-yı bî-'aded

Pâdişâhî-râ ki andandur meded

Sonu: Bunu yazdum yâdigâr olmak için

Okuyanlar bir duâ' kılmak için

⁵ Büt-perest hikâyesinin bulunduğu yazmada ayrıca Mi'râc-nâme-i Hazret-i Resûlu'llah, Karga ve Tilki, İt Şîr Canavar, Deve Kurd ve Tilki, Canavar ve Tilki gibi hikâyeler de mevcuttur.

⁶ Onların ikisinden hiçbiri müyesser olmazsa boşuna vakit kaybetme sessizce yerine otur.

⁷ Ceng-nâme-i 'Ali'nin diğer bir nüshası da B-7445/11107'de kayıtlıdır.

⁸ Dağ Yunis'in diğer bir nüshası da B-4726/6351'de kayıtlıdır.

Delü-nâme⁹ (No: B-6135/7760): Hicri 1291'de (1874-1875) istinsah edilmiştir. Müstensahi ve istinsah tarihi belli olmayan eser manzumdur. Nestalik hatla yazılan eser 1^a-3^b varaklar arasında, 10 satır ve 16x22 cm ebadındadır.

Başı: Var idi bir delü evvel zamânda
Gezerdi her zamân ol bir mekânda
Sonu: Tamâm oldu delünün nazmı bunda
Ohuyanlar duâ' kılsun hem anda

Destân-ı Hâtem-i Tâ'î (No: A-121/564): Arap edebiyatında cömertliğiyle tanınan Hâtem-i Tâ'î'nin hikâyesidir. Hicri 1331'de (1912-1913) Muhammed İbrahim Veleddî Kerbelâyî Nâsır Hemedânî tarafından mensur olarak istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 88 varak, 15-21 satır ve 18x11 cm ebadındadır.

Başı: Ey dil yine zeyn oldu cihân pîre-zeni gör.

Sonu: 'Ömürlerini safâ ile geçirdiler ve Hâtem-i Tâ'î'nin hikâyeti bu yerde bitti.

Destân-ı Leyla vü Mecnûn (No: B-5703/7328): Klasik edebiyatımızda yazılmış Leyla ve Mecnun adlı mesnevinin halk diliyle oluşturulmuş şeklidir. İlk 7 sayfası boş olan eserin bir kısmı Azeri bir kısmı ise Çağatay Türkçesiyle yazılmıştır. Eser düz yazı ile yazılmasına rağmen yer yer manzum parçalara da rastlanır. Hicri 1308'de (1890-1891) Molla 'Arif bin Molla Ma'rûf tarafından istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 7^b-70^a varaklar arasında, 13 satır ve 12,5x19,5 ebadındadır.

Başı: Ammâ râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr.

Sonu: Bol vak'alarını Zeyd bân-ı dîn körüp halâyıkga beyân kıldılar.

Destân-ı Ziver Han (No: B-5703/7328): Ziver adlı bir kahramanın başından geçen olayların anlatıldığı aşıkane bir hikâyedir. Manzum ve mensur parçalar halinde kaleme alınan eserin başlıkları kırmızı kalemle yazılmıştır. Hicri 1309'da (1891-1892) Molla 'Arif bin Molla Ma'rûf ta-

⁹ Delü-nâme'nin diğer nüshaları: B-625/2244, B-5275/6900, B-3475/5100, B-4426/24145, M-69/4318, B-5846/7471, B-3818/5443, B-7039/8664.

rafından istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 71^a-152^b varaklar arasında, 13 satır ve 12,5x19,5 cm ebadındadır.

Başı: Ammâ râviler andan rivâyet kılarlar kim Bağdâd şehrinde bir Hüsrev Hân denen bir pâdişâh bar irdi.

Sonu: El-kıssa andan kırk gece gündüz toy ve temâşâ kılup 'âşıklar murâdlarına yittiler.

Deve Hikâyesi (No: B-6286/7911): Hazreti Muhammed döneminde geçen bir deve hikâyesidir. Hicri 1289'da (1872-1873) istinsah edilen eser manzum olarak yazılmıştır. Nestalik hatla yazılan eser 1^a-2^b varaklar arasında, 13 satır ve 17,5x21,5 ebadındadır.

Başı: Çün şikâyet kıldı İsti'den deve
Mustafâ'dan oldu derdine devâ

Sonu: Ger dilersiz bulasız oddan necât
'Aşk ile derd ile idün es-selât

Düzd ü Kadı Hikâyesi¹⁰ (No: B-1684/3309): İstinsah tarihi ve müstensihî belli değildir. Hem manzum hem de mensur parçalar içermektedir. Nestalik hatla yazılan eser 1^a-10^b varaklar arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Başı: Ol eyyâmda Hârûn Reşîd zamânında Bağdâd kâdılarında bir kâdı var idi.

Sonu: Sana Allah belâ virsün
Gözüng egsün hacîl etsün

Fî-Risâletü'n-Nebî (No: M-69/4318): Hicri 1333'te (1914-1915) manzum olarak istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 32^a-33^b varaklar arasında, 11 satır ve 17x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Söyleşirken Cebrâ'il ile kelâm
Geldi Refref verdi Ahmed'e selâm

Sonu: Ümmetin oldu gamz-ı devlet yeter

¹⁰ Düzd ü Kadı Hikâyesi'nin diğer nüshaları: A-514/960, M-315/960, B-1684/3309, B-5955/7580, B-7315/8940, B-2457/4082, B-6835/8461, B-5188/6813, B-241/1859, B-5216/6841, B-1830/3455.

Hıdmetin kıldı gamz-ı 'izzet yeter

Geyik-nâme¹¹ (No: B-6835/8461): Hazreti Peygamber'in mucizelerinden bahseden ve dinî motiflerin sıklıkla kullanıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1246'da (1830-1831) istinsah edilen eserin müstensihî 'Abdülgâni adında bir kişidir. Nestalik hatla yazılan eser 61^b-62^b varaklar arasında, 20 satır ve 16x21 cm ebadındadır.

Başı: Mescid içre öyle gördüm bir habîb
Oturupdur mihrabına sögünüp
Sonu: Geyigi gönderdiler kuzusuna
Hak yitürsün herkesi arzûsuna

Guft-e Süleymân (No: M-69/4318): Hazreti Süleymân'ın Allah'a yakarışını anlatan manzum bir yapıttır. Hicri 1333'te (1914-1915) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 34^a-35^a varaklar arasında, 11 satır ve 17x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Yâ ilahî ol Muhammed hakkıçün
Ol şefâ'at-kânî Ahmed hakkıçün
Sonu: Katlanuram anlar için zahmete
Ümmetimi lâyık eyle rahmete

Güvercin Hikâyesi¹² (No: B-6286/7911): Dinî motiflerle süslenmiş, Hazreti Peygamber döneminde geçen olayların anlatıldığı manzum bir yapıttır. Hicri 1289'da (1872-1873) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 4^a-5^b varaklar arasında, 13 satır ve 17,5x21,5 cm ebadındadır.

Başı: İşit imdi bir 'acâyib hoş haber
Kim ne dimiş râviyân-ı mu'teber
Sonu: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât
Vir Muhammed Mustafa'ya Salâvât

Hâ'ce-nâme (No: B-4329/5954): Eski dönemlerde dinden sapmış bir hoca oğlunun başından geçen olayları yine dinî motiflerle anlatan manzum bir eserdir. Hicri 1280'de (1863-1864) istinsah edilen eserin

¹¹ Geyik-nâme'nin diğer nüshaları: B-4458/6083, B-3818/5443, A-1234/10981, B-6610/8235, B-6642/8267, B-4803/6428.

¹² Güvercin Hikâyesi'nin diğer nüshaları: S-22/8976, B-4803/31067.

müstensihi Samed bin Süleyman Kışlakî'dir. Nestalik hatla yazılan eser 25^a-32^b varaklar arasında, 13-15 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Başı: Var idi evvel zamânda bir hâce
Bilmez idi yohsulun hâli nice
Sonu: Munı yazdım bu demde dervîşâne
Ki menden sonra kala bir nişâne

Hatun-nâme (No: B-4329/5954): Hazreti Peygamber döneminde dul bir kadın ve oğlunun başından geçen olayların anlatıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1280'de istinsah edilen eserin müstensihi Samed bin Süleyman Kışlakî'dir. Nestalik hatla yazılan eser 45^a-48^a varaklar arasında, 14-15 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Başı: Ka'be şehrinde var idi bir hatun
Dünyâ virüp ahiret aldı satun
Sonu: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât
Âhiret gerek ise dünyâyı sat

Hâzâ Kitâb-ı Hilvânü'l-Nâsihin (No: 6385/8010): Kıssa-i Halîl İbrâhim adlı hikâyenin bulunduğu yazma içerisinde yer almaktadır. Hikâyeye başlıkları altında Hazreti Peygamber'in mucizelerinin anlatıldığı manzum yapıtlar mevcuttur. Hikâyelerin sonunda ise "Menâkıb-ı Kur'ân-ı 'Azîmü's-şân" başlığı altında iki varaktan oluşan şiir dizeleri mevcuttur. Hicri 1269'da (1852-1853) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 45^b-62^a varaklar arasında, 7 satır ve 17x23,5 cm ebadındadır.

Başı: Elhamduli'llahi'l-lezî ce'ale'l-'ulemâ'e verâsete'l-enbiyâ ve ce'ale beyne 'ibâdihi'l-mü'minîn el-muktedîn.

Sonu: Muhammed'in adın işidüp salavât virmeyenlerdür dedi.

Hazreti 'Alî'nin Mu'cizeleri (No: B-4329/5954): Hazreti Ali'nin mucizelerinin anlatıldığı manzum bir eserdir. Cildi olmayan yazmanın metni iki sütun halinde yazılmıştır. Eser Hicri 1280'de (1863-1864) Samed bin Süleymân tarafından istinsah edilmiştir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 64^b-65^b varaklar arasında, 14 satır ve 18x22 cm ebadındadır.

Başı: Ol zamân ki pâdişâh oldu 'Alî
Tengrinin aslanı ol şâh-ı velî
Sonu: Evliyâdan enbiyadan ey kerîm
Sen bizi ayırma ey Rabbü'l-rahîm

Hikâyet¹³ (No: B-6385/8010): Ramazan ayında oruç tutmanın faziletlerini anlatan dinî içerikli bir halk hikâyesidir. Hicri 1269'da (1852-1853) istinsah edilmiş mensur bir eserdir. Nestalik hatla yazılan eser 52^b-55^b varaklar arasında, 15 satır ve 17x23,5 cm ebadındadır.

Başı: Ramazân ayında bir mahbûs kâfir vardı.

Sonu: Hak Te'âlâ ol sultâna nice kerâmetler virdi. Cümleden biri budur ki...

Hikâyet-i Ceng-i 'Alî (No: M-69/4318): Hazreti Ali'nin müşriklerle karşı yapmış olduğu savaşları anlatan manzum bir eserdir. Hicri 1333'te (1914-1915) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 49^b-55^a varaklar arasında, 11 satır ve 17x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Bir hikâyet eylerim ol 'Alî'den
Tengrinün aslanı şâh-ı Velî'den

Sonu: Bunu yazdım yâdigâr olmak için
Ohuyanlar bir duâ' kılmak için

Hikâyet-i Cümcüme Hân (No: B-4839/6464): Müstensihî belli değildir. Hicri 1275'te (1858-1859) istinsah edilmiş manzum bir eserdir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 10^b-13^a varaklar arasında, 15 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Başı: Kazâdan bir gün evvel İsa Nebî
Çıhup seyrân iderdi deşt-i Hâmûn'î

Sonu: Tamâm oldu kitâbın intihâsı
Getürün kitaba şerbet bahâsı

Hikâyet-i Halime (No: A-617/1063)¹⁴: Hazreti Peygamber'in sü-tannesi Halime Ana'ya verilişini ve bu esnada vuku bulan olayları anlatan manzum bir eserdir. Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilen eserin cildi yoktur. Nestalik hatla yazılan eser 66^b-72^a varaklar arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

¹³ Bu hikâyenin bulunduğu kütüphane kaydındaki yazmada ismi zikredilmeyen ancak değişik konular anlatan 24 halk hikâyesi mevcuttur. Bunun dışında yine ismi zikredilmeyen ancak aynı konuları içeren üç hikâyenin kayıt numaraları ise şöyledir: B-4458/6083, B-4726/6351.

¹⁴ Bu numaraya kayıtlı yazmada, katalogda künyelerine de yer verdiğimiz toplam 8 hikâye mevcuttur. Yazmanın sonunda ise düz yazıyla yazılmış ve İslamiyet'in üstün niteliklerini anlatan "Cevâhirü'l-İslâm" adlı bir parça vardır.

Başı: Dinle ma'lûm eyleyim hâl-ı 'aceb
 Bir kabile var idi ender 'Arab
 Sonu: Çün ana irdi 'inâyetden nazâr
 Lâ-cerem kıldı anı hayrû'l-beşer

Hikâyet-i Hindû-yi 'Ârif-Hâl (No: A-617/1063): Mekke'ye giden Hintli bir tüccarın başından geçen olayların anlatıldığı dinî motiflerle süslenmiş manzum bir eserdir. Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser, 22^a-23^b varaklar arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Başı: Vardı bir Hindû-yi sâhib-kemâl
 Der-makâm-ı 'aşkda şûrîde-hâl
 Sonu: Fâriğ oldur varta-i endişden
 Çün göresiz dil derûnı şîşeden

Hikâyet-i İslâm ü Yahudi¹⁵ (No: B-6286/7911): Hazreti Peygamber döneminde sonradan Müslüman olmuş bir kadının İslamiyet'i nasıl kabul ettiği anlatılır. Aynı yazmada Arapça yazılmış "Kıssa-i Hazret-i 'Alî" adinâ taşıyan başka bir eser daha mevcuttur. Hicri 1289'da (1872-1873) istinsah edilen eserin metni iki sütun halinde kaleme alınmıştır. Nestalik hatla yazılan eser 4^b-6^a varaklar arasında, 13 satır ve 17,5x21,5 cm ebadındadır.

Başı: Mustafa mevlidinî yâd idelüm
 İşidenler cânını şâd idelüm
 Sonu: Ger dilersen bulasın 'âlî-makâm
 'Aşk ile di es-salât ü ves-selâm

Hikâyet-i Kerem (No: B-7264): Aslı ve Kerem adlı hikâyedir. Hikâyenin bulunduğu yazma çeşitli şairlerin şiirlerinin bulunduğu bir şiir mecmuasında yer almaktadır. Yazma ilkin Mollâ Kadir Nâcî'nin şiirleriyle başlar. Hicri 1284'te (1867-1868) istinsah edilmiş mensur bir yapıttır. Nestalik hatla yazılan eser 345^a-382^b varaklar arasındadır. Satır sayısı 13, ebadı ise 17x21,5 cm'dir.

Başı: Râviyân-ı ahbâr ve nakilân-ı asâr muhaddisân-ı rüzgâr şöyle rivâyet eder.

¹⁵ Hikâyet-i İslâm ü Yahudi'nin diğer bir nüshası da M-69/4318'de kayıtlıdır.

Sonu: Mevlâ-yı müte'âl bizleri cennet-i 'alâsında murâdımıza nâ'il eyleye âmîn.

Hikâyet-i Merd-i Hâris (No: A-617/1063): Dünya malına her şeyden çok değer veren bir kişinin başından geçen olayların anlatıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilen yazmanın cildi yoktur. Nestalik hatla yazılan eser 23^b-26^a varaklar arasında 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Baş: Gel berü ey dünyaya meyl eyleyen
Gece gündüz dünyâ sözün söyleyen
Sonu: Hırsı koy kâni'lere ol hem-nişîn
Gözle yol Va'llahi hayrü'l-hâfızîn

Hikâyet-i Mevlid-i Şerîf (No: M-69/4318): Hazreti Peygamber'in doğum hadisesini anlatan ve manzum olarak kaleme alınmış bir eserdir. Eser "Fî-Beyân-ı Hilkat-ı Âdem, Fî-Beyân-ı Velâdet-i Nebî 'Aleyhi's-selâm Fî-Taleb-i Âmîne, 'Abdü'l-muttalibin Hazreti Âmîneye Cevâbı, Hazreti Âmînenin Tevellüdündeki 'Alâmetler, Fî-Beyân-ı Katre-i Rûh-ı Muhammed Aleyhi's-selâm" gibi başlıklardan oluşmaktadır. 1333'te (1914-1915) istinsah edilen yazmanın tarih kaydı altında Hacı Ahmed Efendi ismi vardır. Nestalik hatla yazılan eser 6^b-20^b varaklar arasında, 11 satır ve 17x22,5 cm ebadındadır.

Baş: Evvelâ men bir hikâyet idelüm
Ehl-i ahbârdan rivâyet idelüm
Sonu: Ger dilersiz bulasız oddan necât
'Aşk ile derd ile edin es-salât

Hikâyet-i Mûsa 'Aleyhi's-Selâm (No: B-2457/4082): Hazreti Musa ile Firavun arasında geçen olayların anlatıldığı halk hikâyesidir. Baştan eksik olan yazmada farklı başlıklar halinde kaleme alınmış hikâye ve meclisler mevcuttur. Hicri 1284'te (1867-1868) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 51^b-106^a varaklar arasında, 10-13 satır ve 17x21 cm ebadındadır.

Baş: Böyle rivâyet olunur ki Velîd bin Mu'sab ki ana Fir'avn dirler.

Sonu: Testadli'u fi's-semâ da'vûhâ fi'l-ardi.

Hikâyet-i Nebî Resûlu'llah (No: B-4329/5954): Hazreti Peygamber'in mucizelerinin anlatıldığı manzum bir yapıttır. Hicri 1280'de (1863-1864) istinsah edilen yazmanın müstensihi Samed bin Süleymân'dır. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 61^b-64^b varaklar arasında, 14 satır ve 18x22 cm ebadındadır.

Baş: Dinle imdi eylesem men bir haber
Kim işiddim böyle dedi râvîler
Sonu: Pes enbiyâydı Ahmed'e ol kervân
Bu hikâyet hem tamâm oldu tamâm

Hikâyet-i Nîk-Zen Bâ-Merd-i Cühûd Der-Şehr-i Medîne (No: A-617/1063): Hazreti Peygamber döneminde Medine'de geçen dinî içerikli manzum bir yapıttır. Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 31^a-34^a varaklar arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Baş: Bir hikâyet söylerim ey ehl-i dil
İbret istersen kulağ ur dinlegil
Sonu: Bize tevîk u 'amel vir yâ Kerîm.
İdüp erzânı sırât-ı müstakîm

Hikâyet-i Reften-i Hazreti Fatımâtü'z-Zehrâ (No: A-617/1063): Hazreti Fatıma'nın dünyaya gelişini ve vefatını anlatan bir eserdir. Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilen eser iki sütun şeklinde kaleme alınmış manzum bir metindir. Nestalik hatla yazılan eser 26^a-31^a varaklar arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Baş: Kudret içre sun' kıldı Kird-gâr
Bozuben kış kahrın itdi nev-bahâr
Sonu: Ol yolu erzânî kıl gel yâ Kerîm
Biz fakire fazl idüben ey Rahîm

Hikâyet-i Şevkî (No: A-617/1063): Hazreti Peygamber döneminde geçen çeşitli mucizelerin anlatıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 34^a-38^b varaklar arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Baş: Şükr-i sâbit Hakka kim hâlıkdır ol
Mümkünâtı besleyen rezzâkdır ol

Sonu: Ohuyanı yazanı dinleyeni
Rahmetinle yârlığagıl yâ Ganî

Hikâyet-i Şeyh San'ân¹⁶ (No: B-4321/5946): Mantıku't-tayr'da geçen meşhur Şeyh San'an meselinin anlatıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1260'ta (1844-1845) Ahmed bin Mahmud Efendi Ni'met-âbâdî tarafından istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 27^b-33^b varaklar arasında, 16 satır ve 17,5x21 cm ebadındadır.

Başı: Söyle Bismillahi'r-rahmâni'r-rahîm
Dinle imdi işbu pendi ey hakîm
Sonu: Anın ki 'aşkı yohdur nâ-halefdir
Pes hayvândır anın yemi 'alefdir

Hikâyet-i Urvâ (No: B-6385/8010): Kocası sefere gittikten sonra Urvâ adlı bir kadının namusunu ve iffetini nasıl koruduğunu anlatan bir hikâyedir. Hicri 1269'da (1852-1853) mensur olarak istinsah edilen eserin müstensihî Hacı Nur Muhammed'dir. Nestalik hatla yazılan eser 23^a-28^a varaklar arasında, 15 satır ve 17x23,5 cm ebadındadır.

Başı: Ben-i İsrâ'il zamânında bir kişi var idi.
Sonu: Ziyâretgâh eylediler Rahmetu'llahi 'aleyhi ecma'în.

İbrâhim-nâme¹⁷ (No: A-1227/10974): Hazreti Muhammed'in oğlu İbrahim'in başından geçen olayların anlatıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1293'te (1876-1877) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 6 varak, 11 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Başı: Söyleyem evvel kerîm-i Kird-gâr
Ol kadir Allah durur perverd-gâr
Sonu: Bunu yazdım yâdigâr olmak için
Okuyanlar bir dua' kılmak için

¹⁶ Hikâyet-i Şeyh San'an'ın diğer bir nüshası da A-269/715'te kayıtlıdır.

¹⁷ İbrâhim-nâme'nin diğer nüshaları: B-3083/4708, B-3818/5443, B-6859/8484, B-4839/6464, B-5239/6864, B-5275/26649, B-5552/27749, B-5794/7419, B-5846/7471, B-6367/7992, B-6520/8146, B-6610/8235, B-6642/8267, B-6835/8461, B-7039/8664, B-7445/11107, B-4803/31067.

İsmâ'il-nâme¹⁸ (No: B-4426/24145): Hazreti İsmâ'il'in başından geçenleri anlatan manzum bir eserdir. Hicri 1262'de (1845-1846) istinsah edilmiştir. Nestalîk hatla yazılan eser 10^b-14^b varakları arasında, 14 satır ve 17x21,5 cm ebadındadır.

Başı: Bir haber tefsir içinde görmüşüm
 'Arabî'den Türkî'ye döndürmüşüm
 Sonu: Tamâm oldu didim Elhamduli'llah
 Eger sehv eyledüm Estağfiru'llah

Kahraman-nâme¹⁹ (No: B-1506/3131): Eski dönem İran-Turan efsanelerini konu edinen mitolojik ve tarihi şahsiyetler içeren manzum ve mensur olarak yazılmış bir eserdir. Hicri 1107'de (1695-1696) Molla Kalbî 'Aladdin İrevânî tarafından istinsah edilmiştir. Cildi olmayan yazma baştan eksiktir. Nestalîk hatla yazılan eser 180 varak, 12 satır ve 14,5x24 cm ebadındadır.

Başı: Yâren-i Kahraman söze gelüp eydür, ey cihân-gîrler her ne dersüz elinizden ne gelir.

Sonu: Rahmeti ol kişi Hak'dan kazana
 Fâtiha ohuya bunu yazana

Kaşem Hân ve Gülistân Hikâyesi (No: A-603/1049): Azeri edebiyatına ait manzum ve mensur olarak kaleme alınmış bir halk hikâyesidir. Hicri 1334'te (1915-1916) istinsah edilmiştir. Yazma, nazımla yazılmasına rağmen Arapça yazılmış nesir kısımları da mevcuttur. Nestalîk hatla yazılan eser 106 varak, 16-26 satır ve 12x18 cm ebadındadır.

Başı: Elif Allah gönderdi âyine Kur'ân'ını
 Be-beyân itdi halka hikmet dîvânını

Sonu: Gelüp Karabağda hâkimin yanında kulluk etmege meşgul oldu. Öz fikrinde dolanırdı. Hiçkes bilmezdi ki kimdi.

¹⁸ İsmâ'il-nâme'nin diğer nüshaları: B-3818/5443, B-7231/8856, A-332/778, A-927/1374, A-1234/10981, A-1089/1536, S-22/8976, B-1108/1555, A-591/1037, B-7641/1210, A-109/552, B-3475/22422, B-3818/5443, B-4839/6464, B-4803/6428, B-5275/6900, B-5794/7419, B-6835/8461, B-6835/8461, B-6859/8484.

¹⁹ Kahraman-nâme'nin diğer nüshaları: B-7451/11113, B-4901/6526, B-3237/4862, B-5697/7322.

Kelile ve Dimne²⁰ (No: M-145/3824): Köken itibariyle ilk olarak Hint edebiyatında ortaya çıkmış bu eser, daha sonraları Fars ve Arap edebiyatına da geçmiştir. Hayvanların kişileştirilerek insanlara ders vermeyi amaçlayan alegorik bir eserdir. Mevcut yazma ise Kelile ve Dimne'nin Azeri Türkçesiyle yazılmış varyantıdır. Hicri 1224'te (1809-1810) yazılan eserin müellifi Avaz Ali ibn Safî Kulu'dur. Eserde metin dışında çoğunlukla hayvanların resmedildiği toplam 118 minyatür vardır. Nestalik hatla yazılan eser 158 varak, 28 satır ve 21x34 cm ebadındadır.

Baş: Sipâs ü hamd-ı bî-kıyâs hazreti 'Allâm.

Sonu: 'Avaz 'Alî ibn merhum Safî Kulu. Sâkin-i Şîrvân mutâbık-ı sene-i 1224.

Kelle-nâme²¹ (No: B-4426/24145): Hazreti İsa döneminde geçen bir olayın aktarıldığı manzum bir yapıttır. Hicri 1293'te (1876-1877) istinsah edilen eserin müellifi hikâyede Rencî mahlasını kullanan Mollâ Celâl'dir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 6^b-10^b varaklar arasında, 11 satır ve 18x22 cm ebadındadır.

Baş: Kazâdan bir gün evvel İsa Nebî
Çıhup seyrân ider deşt-i Hâmûn'i

Sonu: Dilerim Rencî'yi yâd eyleyesiz
Du'âdan gönlünü şâd eyleyesiz

Kesikbaş Hikâyesi (No: B-625/2244): Hazreti Ali'nin mucizelerinin anlatıldığı bir yapıttır. Giriş kısmı düz yazıyla başlar. Sonraki bölümlerde ise nazma geçilir. Hicri 1275'te (1858-1859) istinsah edilen yapıt baştan eksiktir. Nestalik hatla yazılan eser 1^b-4^b varaklar arasında, 11 satır ve 17x21 cm ebadındadır.

Baş: İdevüz bir hikâyet. İdeyim birkaç haber.

Sonu: Tengri rahmet kıla ol kişiye
Du'â kıl munı yazan kişiye

²⁰ Kelile ve Dimne'nin diğer nüshaları: M-149/10320, D-111/10088, D-836/32047, B-6125/7750, B-4869/6494, B-5105/6730.

²¹ Kelle-nâme'nin diğer nüshaları: B-4825/23600, B-2457/16837, B-6520/8146, B-6135/7760, M-69/4318, A-95/2437, B-1853/13618, A-617/21913, B-5846/7471, B-7231/8856, B-5794/7419, B-5710/7335, B-3475/5100, B-6835/8461, B-7445/11107, B-5239/6864, B-4803/6428, B-5275/6900, B-6368/7993.

Kıssa-i Eyüp Nebî (No: B-5188/6813): Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Hazreti Eyüp kıssasının halk diliyle anlatıldığı bir eserdir. Hicri 1287'de (1870-1871) istinsah edilmiştir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 10^a-20^a varakları arasında, 15 satır ve 17x21,5 cm ebadındadır. Eserin cildi yoktur.

Baş: Elhamduli'llahi Rabbi'l-âlemin es-salât ü ve's-selâm.

Sonu: Ataların vasiyyetin yerine getürdiler. Vallahu a'lemu bi's-sevâb.

Kıssa-i Halîl İbrâhîm (No: B-6385/8010): Hazreti İbrahim'in putperest padişah Nemrut ile olan mücadelesini ve neticede peygamber oluşunu anlatan mensur bir yapıttır. Hicri 1269'da (1852-1853) istinsah edilen eserin müstensihî belli değildir. Nestalik hatla yazılan eser 1^b-23^a varaklar arasında, 15 satır ve 17x23,5 cm ebadındadır.

Baş: Bu kıssa Halîlu'llah birle Nemrûd'un Ken'ân hikâyetidir.

Sonu: Andan sonra mülk anların hanlarından gitdi 'Acem pâdişâhları eline düşdi temmet.

Kıssa-i Kısra (No: M-69/4318): Hazreti Peygamber döneminde Pers hükümdarı olan Kısra'nın İslâmiyet ile ilgili münasebetlerinin anlatıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1333'te (1914-1915) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 20^b-22^a varaklar arasında, 11 satır ve 17x22,5 cm ebadındadır.

Baş: Kisranun gögsü yaruldu çatladı

Bir yanı yıkıldı gâyet kütleli

Sonu: Âmine Hatun yerinden durdu tiz

Vardı oğlunun yüzünü gördü tiz

Kıssa-i Rabi'a (No: B-5850/7475): Rabia adlı yetim bir kızın Hazreti Peygamber'in mucizeleri karşısında Müslüman oluşunu anlatan mensur bir eserdir. Hicri 1321'de (1903-1904) istinsah edilen eserin müellifi Molla Ali'dir. Nestalik şikeste hatla yazılan eser 10 varak, 16 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Baş: Rabi'a Hatun'un ya'ni Rabi'a adlu kızın ahvâlini ve kerâmetlerini ve üstâdı ile güzârîşini beyân ider.

Sonu: Her vakt cennete nazâr iderim ve hûrîleri ile güzâreş idüp ferâgat olmuşum.

Kıssâ-i Şehâdet-i Hamza (No: A-617/1063): Hazreti Peygamber'in amcası Hazreti Hamza'nın şehit edilmesini anlatan manzum bir eserdir. Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilen eser iki sütun halinde yazılmıştır. Nestalik hatla yazılan eser 38^b-50^b varaklar arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Baş: Ceng idüp meydânda Hamza pür-hüner
Söyler idi hamle idüp bî-hatar
Sonu: Ohuyanı dinleyeni yazanı
Rahmetinle yârlığagıl yâ Ganî

Kitâb-ı Hâver-zemîn Ez-Gazâvât-ı Emirü'l-Mü'minîn (No: B-2137/3762): Hazreti Ali'nin muharebelerde göstermiş olduğu kahramanlıkları anlatan manzum bir eserdir. Nüsha baştan ve sondan eksiktir. Nestalik hatla yazılan eser 83 varak, 15-20 satır ve 14,5x19,5 cm ebadındadır.

Baş: Dağ dibinde leşkerü'l-miyân
'Âciz oldu andan niçün hem-ân
Sonu: Yetdi Cemşi'de hemân virdi selâm
Gördü âteş bağı deyrinde tamâm

Kitab-ı Köroğlu (No: B-206/1824): Köroğlu destanının Çağatay Türkçesiyle yazılmış varyantıdır. Hicri 1291'de (1874-1875) istinsah edilen eserin ilk sayfasında Garîb mahlaslı bir şairin bir gazeli ve iki tahmisi bulunmaktadır. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser, 260 varak, 11-12 satır ve 16,5x20 cm ebadındadır.

Baş: Erisün dağların karı
İncinme gönlüm sabreyle
Sonu: Der-in haber dil taleb kuned
Bend-i nazâr ber-kâf kuned

Kitâb-ı M'irâc-nâme (No: B-2457/4082): Hazreti Peygamber'in miraç hadisesi esnasında başından geçenlerin anlatıldığı manzum bir eserdir. Mi'râc-nâme'den sonra iki mevlit daha vardır. Hicri 1284'te (1867-1868) istinsah edilen eserin müstensihi belli değildir. Nestalik hatla yazılan eser 147^b-159^b varaklar arasında, 12 satır ve 17x21 cm ebadındadır.

Baş: Ger 'inâyet yâr iderse Kibriyâ

Ey rahîm-i haremeyn-i enbiyâ

Sonu: Dine âhir yahşılar ey kerîm

Sen bizi ayırma ey Rabbi'r-rahîm

Kitâb-ı Zeydet-Kerden-i 'Alî (No: B-4329/5954): Hazreti Ali'nin İslam devletinin başına geldikten sonra göstermiş olduğu mucizeleri anlatan manzum bir eserdir. Hicri 1280'de (1863-1864) istinsah edilen eserin müstensihisi Samed bin Süleymân'dır. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 65^b-67^b varaklar arasında, 12-15 satır ve 18x22 cm ebadındadır.

Baş: Nakl kıldı dünyeden ol Mustafa

Ol mübârek yüzlü şâh-ı meh-likâ

Sonu: Ohuyanı dinleyeni yazanı

Rahmetinle yârlığagıl yâ Ganî

Kitâb-ı Şeyh Şiblî (No: A-617/1063): Din âlimi Şeyh Şiblî ve müridi arasında geçen olayları anlatan manzum bir eserdir. Hicri 1271'de (1854-1855) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 20^b-22^a varaklar arasında, 12 satır ve 10,5x17 cm ebadındadır.

Baş: Bir gün ol Şiblî-i 'âlî-mertebe

Gördü bir oğlan giderdi mektebe

Sonu: Bahr-ı lütfun cûşa gelse ey Hudâ

Mahv olur anda kamû harf-i hatâ

Köroğlu Destanı (No: D-381/10358) : Meşhur Köroğlu destanının halk arasında yaşayan sözlü varyantlarının yazıya aktarıldığı mensur bir eserdir. Müstensihisi ve istinsah tarihi belli değildir. Nesih hatla yazılan eser, 53 varak, 16 satır ve 23x31 cm ebadındadır.

Baş: Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr muhaddisân-ı rüzgâr şöyle rivâyet eder.

Sonu: Onlara vedâ' ederek Çamlıbel'e geldiler. Gâh şehirde gâh Çamlıbel'de safâ eylediler.

Köroğlu Destanı (No: D-674/7324): Müstensihisi belli değildir. Meşhur Köroğlu destanının başka bir yazmasıdır. 1911'de istinsah edilmiştir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser, 16 varak, 15-17 satır ve 23x34 cm ebadındadır. **No: D-674/7324**

Baş: İl edebiyâtımızın bir payı da destânlarımızdan 'ibâretidir.

Sonu: Bugünden sonra bir işin âhirini görmemiş gülmeye başlamayın.

Mahşer-nâme²² (No: B-4329/5954): Mahşer gününde insanların hesaba çekilişini anlatan bir eserdir. Mesnevi şeklinde yazılan yapıtın metni iki sütun halindedir. Hicri 1333'te (1914-1915) Samed bin Süleyman tarafından istinsah edilmiştir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 18^b-24^a varaklar arasında, 12-15 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Başı: Söyle Bismi'llah aya mü'min kılanda ibtidâ

Hâlık-ı halk ol durur ibtidâ vü intihâ

Sonu: Rahmet eyle kulların mü'minlerin şâd eylegil

Gönlüne hayır işleri lutfla bünyâd eylegil

Mihr ü Mâh (No: B-1676/3301): Halk diliyle yazılmış başka bir aşıkane hikâyesidir. Eser baştan ve sondan eksiktir. Düz yazıyla kaleme alınmıştır. Nestalik hatla yazılan eser 19 varak, 14 satır ve 15x21 cm ebadındadır.

Başı: Mihr buyurdu: Tamâm ağ kızılı bir yere cem' etdiler.

Sonu: Pâdişâh gördü bir yigit başdan ayağa la'l ü cevahire müstağrak olmuş pâdişâh dedi ey civân...

Min Bir Gece Masalları (D-785/10762): Binbir Gece Masalları olarak bilinen ünlü masalın 1-64'üncü gecelerini anlatan mensur bir yapıttır. Müstensihî ve istinsah tarihi bilinmeyen yazma sondan eksiktir. Nestalik hatla yazılan eser 47 varak, 32 satır ve 23x36 cm ebadındadır.

Başı: Destana başlayanlar böyle diyeller ki bir pâdişâh sıbyân evlâdı.

Sonu: 'Alem kimi 'azîz şey yohdur ve insâna lâzımdır.

Mollâ ve Kâdı (No: B-4830/15355-15356): Bir molla ve kadı arasında geçen ve halka sosyal mesaj vermeyi amaçlayan mensur bir eserdir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 66^a-69^a varaklar arasında, 17 satır ve 17x21,5 cm ebadındadır.

Başı: Şâh oğlu Şâh 'Abbâs cennet-mekân terâziye vurdu tekân.

Sonu: Kâdı gördü ki ahvâlâtın üstü açılacak dedi ki eşek benim değil.

Mu'cizât-ı İmâm Zeynel 'Abidin (No: B-7517/8940): On iki imamdan biri olan İmâm Zeynel 'Abidin'in bir mucizesini konu edinen mensur bir eserdir. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Nestalik

²² Mahşer-nâme'nin diğer nüshaları: B-2457/4082, B-2972/4497, A-932/1379, B-6331/7956, B-6987/8612, B-6368/7993.

hatla yazılan eser 8^b-9^a varaklar arasında, 12-14 satır ve 17,5x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Bir şahıs var idi ki her yıl İmâm Zeynel ‘Abidin ‘Aleyhiselâm’ın hıdmetine.

Sonu: Niçün Hazret hediye yollayıpdur o ‘avretin şevki o hazretin.

Mu‘cizât-ı Nebî²³ (No: M-69/4318): Hazreti Peygamber’in mucizelerinin anlatıldığı manzum bir yapıttır. Hicri 1333’te (1914-1915) istinsah edilmiştir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 27^a-29^a varaklar arasında, 11 satır ve 17x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Fahr-ı ‘âlem irdi çün kırh yaşına

Saltanat tacı koyuldu başına

Sonu: Bâkî yoldaşlarun içre bir gezer

Sen ne anladırısın ey cânım sezer

Muhammed Hanefi Hikâyesi²⁴ (No: B-98/1716): Hazreti Ali döneminde geçen çeşitli olayların anlatıldığı manzum bir eserdir. Yazmaların bazısında ise “Kıssa-i Muhammed Hanefî” şeklinde geçer. Hicri 1307’de (1889-1890) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 1^b-24^a varaklar arasında, 10 satır ve 18x22 cm ebadındadır.

Başı: Gelin Allah adın yâd ideli

Sözi andın size bünyâd ideli

Sonu: Gerek kim Kûl Yûsuf’u yâd idesiz

Duâ‘dan ruhunu şâd idesiz

Muhtâr-nâme²⁵ (Cilt I) (No: 6651/8776): Hazreti Peygamber’in torunu Hazreti Hüseyin’in gönül yoldaşlarından Muhtar Ebu Ubeyd Segefî’nin Kербela hadisesi sonrasında bu olayın müsebbipleriyle hesaplaşmasını anlatan mensur bir yapıttır. Eserin el yazmaları enstitüsünde toplam 5 cildi mevcuttur. Nestalik hatla yazılan eser 45 varak, 14-20 satır ve 17x20 cm ebadındadır.

²³ Mu‘cizât-ı Nebî’nin diğer nüshaları: B-4839/6464, B-617/1063.

²⁴ Muhammed Hanefi Hikâyesi’nin diğer nüshaları: M-69/4318, B-4635/6260, B-4839/6464, B-1853/13618, B-2457/4082, B-4329/5954, B-4456/6081, B-5217/6842, B-3172/4797, B-6642/8267, B-5709/7334, B-6593/8218, B-6030/7655, B-5793/7418, B-5275/6900, A-858/1305, B-3204/4829, B-2457/4082, B-5710/7335.

²⁵ Muhtâr-nâme’nin 5 cildi de aynı numaraya kayıtlı yazmada mevcuttur.

Başı: Ma'lûmdur ki Muhtâr ibn Ebû 'Ubeyd Segefi Peygamber Efendi'mizin hâlis dostlarından ve Emirü'l-mü'minîn aleyhi's-selâmın has bendelerinden idi.

Sonu: Muhtâr-nâmenin birinci cildi İnşa'llah. İkinci cildde Muhtârın halâs olmağı zikr olunacaktır.

Peygamber ve İblis (No: B-2457/4082): Hazreti Peygamber ve İblis arasında geçen konuşmaları konu edinen mensur bir eserdir. Hicri 1284'te (1867-1868) istinsah edilen eser baştan ve sondan eksiktir. Nestalik hatla yazılan eser 112^a-123^b varaklar arasında, 10 satır ve 17x21 cm ebadındadır.

Başı: 'Ömer Radyallahu anh yerinden durup eyitdi.

Sonu: Görün Ebû Tâlib'in yetimini ne edebsizdir.

Rivâyet-i 'Ömer İbn Hattab (No: 6385/8010): Günahlarına tövbe eden bir kişinin Allah tarafından bağışlanacağıyla ilgili rivayetleri konu edinen bir yapıttır. Hicri 1269'da (1852-1853) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 39^b-40^a varaklar arasında, 15 satır ve 17x23,5 cm ebadındadır.

Başı: Rivâyet ider bir gün Resûlu'llah sallallahu 'aleyhî ve sellem.

Sonu: Âmîn yâ mu'in ve bi-hürmeti seyyidi'l-mürselîn.

Rüstem-nâme²⁶ (No: D-212/3084): Şehname içerisinden seçilmiş bir destanın nesir olarak yazıya aktarılmış bir eserdir. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan yazma sondan eksiktir. Nestalik hatla yazılan eser 25 varak, 23 satır ve 21x34 cm ebadındadır.

Başı: Cemşîd batıl da'vâyı eyledi çün gece yatdı yuhudan uyandı.

Sonu: Rahmete geldi ve onu 'anber ilen...

Seyfü'l-mülûk Hikâyesi²⁷ (No: B-2277/3902): Fars edebiyatına ait bu hikâye Mısır şehzadesi Seyfü'l-mülûk'un başından geçenleri anlatmaktadır. Hicri 1281'de (1864-1865) Rıdvân 'Alîkî tarafından istinsah edilmiştir. Nesirle yazılan eserin ilk sayfasında Fuzuli'nin 4 beyitlik gazeli yer almaktadır. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 36 varak, muhtelif satırlar ve 17,5x21,5 cm ebadındadır.

Başı: Zamânın râvîleri böyle rivâyet iderler ki Mısır şehrinde Safvan oğlu Pâdişâh-ı 'âdil idi.

²⁶ Rüstem-nâme'nin diğer bir nüshası da D-236/10213'te kayıtlıdır.

²⁷ Seyfü'l-mülûk Hikâyesi'nin diğer nüshaları: 3266/4891, A-935/1382, B-3787/5412, B-5344/6969, B-2457/4082, M-69/4318, B-5101/6726, B-777/2396, B-1707/3332.

Sonu: Cümle bu kıssalara mu'attal ve ta'accüb kaldı.

Sultân Mahmûd ve Üç Derviş Hikâyesi²⁸ (No: B-4830/15355-15356): Gazneli hükümdarı Sultan Mahmut'un tebdili kıyafetle şehri gezmesi ve bu esnada üç dervişle şehrin sorunlarını konuşmasını anlatan mensur bir eserdir. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 12^a-15^a varaklar arasında, 18 satır ve 17x21,5 cm ebadındadır.

Başı: Bu şehirde Sultân Mahmûd adında bir pâdişâh var imiş.

Sonu: Ra'yyet ile reftârının kânûnunu yahşi bilürsün.

Şefâ'at-nâme (No: B-4329/5954): Allah'a yakarışı ve Peygamber'den şefaât dilemeyi konu edinen manzum bir yapıttır. Hicri 1280'de (1863-1864) istinsah edilen eserin müstensihisi Samed bin Süleyman Kışlakî'dir. Nestalik hatla yazılan eser 49^a-49^b varaklar arasında, 11-12 sütun ve 17,5x22 cm ebadındadır. Metin iki sütun şeklinde kaleme alınmıştır.

Başı: Bana bir dem 'inâyet kıl şefâ'at yâ Resûla'llah

Kıyametde şefâ'at yâ Resûl yâ Allah.

Sonu: Temmet kitâb-ı Şefâ'at-nâme (1280)

Şehriyâr ü Sanavber Hikâyesi (No: B-2656/4281): Şehriyar ve Sanavber adındaki iki gencin aşkını anlatan bir halk hikâyesidir. Sondan eksik olan yazma hem mensur hem de manzum olarak kaleme alınmıştır. Nestalik hatla yazılan eser 129 varak, muhtelif satırlar ve 13x22 cm ebadındadır. Yazmanın cildi ise madalyonlu deridir.

Başı: Râviyân-ı ahbâr ve muhaddisân-ı hoş-güftâr.

Sonu: Sahrâlarda gidüp riyâzet çeküp istirâhat görmeyüp...

Tevbe-nâme²⁹ (No: B-4329/5954): Tövbenin gerekliliğinden ve İslam'daki zaruretinden bahseden manzum bir yapıttır. Hicri 1280'de

²⁸ Bu numaraya kayıtlı iki yazma mevcuttur. Sultan Mahmud ve Üç Derviş Hikâyesinin bulunduğu kütüphane kaydındaki yazmanın içinde ayrıca şu hikâyeler vardır. Tilki ve Tembel, Padişâh, Fatma Hanım, Dükkancı, Miyasanın Mahareti, Taykulak Ahmed, Üç Kardeş, Tacir Oğlu, Osman Kişi, Çaçah Bey, İmansız Kadın ve Zalim Padişâh, Padişâh ve Üç Oğlu, Şengülüm, Padişâhın Oğlanları, Mahmud Pâşâ, Tükezban, Arvad ve Kişi Muhabbeti, Kadın Kahramanlığı, Padişâh, Padişâhın Oğlu, Dülger Alihanın Hikâyesi, Kasayan Baba, Deli ve Akıllı Kardeş, Tilki ve Saksâğan, Ahmak Molla, Üvey Ana, İbrahim ve Ahmedin Hikâyesi, Bahtiyâr, Süleymân Peygamber, Padişâh ve Pehlivan, Padişâh, Akıl ve Bahtın Sohbeti, Bir Kadın ve Bir Kişinin Hüneri, Karga ve Tilki, Köpek Aslan Canavar ve Tilki, Deve Kurt ve Tilki, Canavar ve Çobanlar, Tilki ve Üzüm.

²⁹ Tevbe-nâme'nin diğer bir nüshası B-6385/8010'a kayıtlıdır.

(1863-1864) istinsah edilen eserin metni iki sütun şeklinde yazıya aktarılmıştır. Nestalik-şikeste hatla yazılan eser 49^b-51^b varaklar arasında, 14 satır ve 17,5x22 cm ebadındadır.

Başı: Emândur yâ İlahî el-emândur
Meded sendendür imdâd et İlahî
Sonu: Bağışla gel Resûl'ün hûb adına
Meded sendedür imdâd et İlahî

Vefât-ı Fâtıma (M-69/4318): Hazreti Peygamber'in kızı Hazreti Fatıma'nın babasının ölümü üzerine duyduğu derin üzüntüden dolayı hastalanması ve vefatını konu edinen manzum bir eserdir. Hicri 1333'te (1914-1915) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 49^b-55^a varaklar arasında, 11 satır ve 17x22,5 cm ebadındadır.

Başı: İşid imdi Fâtıma ahvâlini
Ki Resûlden sonra ol hem-hâlini
Sonu: Ger dilersiz bulasız oddan necât
'Aşk ile derd ile edin es-salavât.

Vefât-ı Nebî (No: M-69/4318): Hazreti Peygamber'in vefatının anlatıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1333'te istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 35^b-42^a varaklar arasında, 11 satır ve 17x22,5 cm ebadındadır.

Başı: Gel berü ashâb-ı ihvân-ı safâ
Gel berü erbâb-ı 'irfân-ı vefâ
Sonu: Elvedâ' ey şâh-ı sultânım benim
Elvedâ' ey derde dermânım benim

Yer İle Göğün Yer Değişmesi Hikâyesi³⁰ (No: B-2788/4413): Yer ile göğün kişileştirilerek ikisi arasında geçen üstünlük kavgasının anlatıldığı manzum bir eserdir. Hicri 1294'te (1877-1878) istinsah edilmiştir. Nestalik hatla yazılan eser 83^b-88^a varakları arasında, muhtelif satırlar ve 17x21,5 cm ebadındadır.

Başı: Gök dedi yerde ne kim var ise sübhân bendedür
Nice rahmet hem bereket 'arş-ı rahmân bendedür
Sonu: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât

³⁰ Yer İle Göğün Yer Değişmesi Hikâyesi'nin diğer bir nüshası da B-1884/3509'da kayıtlıdır.

Min günâhı afv ider bir sâlâvat

SONUÇ

Bugün Azerbaycan ve İran’da Azeri halkının sözlü kültür muhayyilesinden yazıya aktarılarak meydana getirilmiş önemli halk edebiyatı mahsulleri vardır. Özellikle İran’ın zengin el yazması kütüphanelerinde tek bir kitap halinde ya da çeşitli mecmualarda bulunan yüzlerce cönk mevcuttur. Bakü El Yazmaları Enstitüsü’ndeki Türkçe el yazmalarına yer verilen bu çalışmada halk edebiyatı ile ilgili eserler hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Eserlerin bir kısmı bizim edebiyatımızda bulunduğu halde önemli bir kısmı ise Azeri halk edebiyatının kültür numunelerinden oluşmaktadır. Yazma eserler ile bilgi verilirken birçoğunun öncelikle içerikleri, varsa istinsah tarihleri ile müstensihleri ve akabinde ise şekilsel özellikleri ve kayıt numaralarına yer verilmiştir.

KAYNAKÇA

- BORATAV, Pertev Naili (1988), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2011), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (1981), *Azeri Türkçesi*, Ebru Yayınları, İstanbul.
- HACALOĞLU ALBAYRAK, Recep (1992), *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu (Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- LEVEND, Âgâh Sırrı (1998), *Türk Edebiyatı Tarihi, I. Cilt* (4. baskı), TTK Yay., Ankara.
- NAZLIGÜL, Habil (1999), “Bakü El Yazmalar Enstitüsü ve Mevcut Bazı Yazmalardan Seçme Bibliyografya”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 8, s. 239-251.
- REDHOUSE, Sir James W. (2006), *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul.